

ІДЕЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІЙ ТРАДИЦІЇ: ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ

Актуальність теми дослідження: Проблема людини завжди була центральною темою як для мислителів так і для релігійних подвижників. Релігія та наука робили свій внесок у розуміння сутності людини, можливості її розвитку, вдосконалення. ХХ століття усталило тенденцію «вдосконалення» людини, тому саме поняття «досконалої людини» зазнало різного трактування. Для цього вважаємо доцільним зосередитися на основних парадигмах розвитку ідеї вдосконалення, що лягли в основу європейської культури [2, с. 3].

Метою дослідження є осмислення та аналіз проблематики вдосконалення людини на основі вивчення робіт провідних європейських філософів, ідеї яких лягли в основу європейської культури.

Об'єктом дослідження є концепції вдосконалення людини.

Предметом дослідження є розгортання ідеї вдосконалення людини та розуміння її сутності у межах європейських культурно-історичних парадигм.

Завдання: виявити основні напрямки становлення ідеї вдосконалення у європейській культурно-історичній традиції та показати значення культурно-історичних парадигм у розвитку цієї ідеї. За декілька останніх десятиліть проблематика вдосконалення та пошуку «досконалої» людини була представлена низкою дисертаційних досліджень Н. Загурської, Н. Ємельянової, М. Макаря, А. Семенова, В. Тертичної, В. Закревського, С. Лозниці, Е. Коваленко, В. Колесникової, Л. Теліженко та ін. В. Закревський, розглядаючи архетип досконалої людини як феномен суспільної свідомості, обґрунтовує нове поняття соціальної філософії: «архетип досконалої людини», в якому змінює термін «архетип» на «артетип» [1, с. 8]. Виділено соціальні функції архетипа досконалої людини як феномена суспільних відносин: універсальний раціонально-гуманістичний ідентифікатор, фактор гуманізації міжлюдських відносин і критерій взаємодії локальних людських спільнот; показник ефективності соціалізації підрастаючих поколінь. Зокрема, найважливішими соціальними функціями архетипа досконалої людини в соціокультурному плані є такі: оцінна, директивна, нормативна, прогностична, виховна. Він потребує діалектичної інтерпретації. Ставши теоретичним конструктом (ідеальним предметом), отриманим внаслідок абстрагування від змістовних характеристик уявлень про образи людської досконалості соціальних систем, закономірно стає фактором удосконалення форм та методів індивідуальної життєдіяльності особистості, а також поступово перетворюється у загальнозначимий ціннісно-нормативний пріоритет, постійно діючий чинник гуманізації соціальних процесів. Таким чином, дослідник зазначає, що у змістовних характеристиках сутнісних сил людини є можливість синтезувати певний інваріант. Цей інваріант, дякуючи загальнолюдській природі, набуває універсальності і може слугувати для вираження і визначення нормоцінності людини. У загальнолюдському ціннісно-нормативному фонді духовно-моральний інваріант людської сутності постає не просто як продукт теоретичного конструювання: попри всій абстрактності цього образу-зразка в ньому виявляється кристалізованим гуманістичний досвід усіх локальних людських спільнот. Ціннісно-нормативне ядро духовно-моральної складової ментального поля людства відіграє визначальну роль в образі досконалої людини. Активізація знань у формуванні самих образних уявлень про досконалу людину дозволяє вивести їх із зони колективного підсвідомого, «вивільнити» від юнгівського психологізму і послити в них загальнолюдську духовно-моральну основу і, отже, В. Закревський підкреслює, що архетип досконалої людини входить до континуума моральної сфери людини і, таким чином, є фактором самодетермінації соціальної поведінки [1]. С. Лозниця, простежуючи основні напрямки становлення ідеї вдосконалення у європейській культурно-історичній традиції, показує значення культурно-історичних парадигм у розвитку ідеї вдосконалення та її вплив на посткомуністичний соціум. Автор відзначає, що прикметною рисою ідеї вдосконалення в релігійних традиціях є те, що вона позначена орієнтацією на трансцендентний Абсолют. Водночас розуміння цього Абсолюту як ідеї вдосконалення щоразу залежить від певної культурно-історичної традиції. У всіх релігійних традиціях присутня думка про те, що людина, вдосконалюючись духовно, може набути певного рівня досконалості та досягнути Божественної межі. Науковець зауважує, що вдосконалення людини у давнину не розумілося як лише вдосконалення тіла та душі, а пов'язувалося з принципово новим для людини станом. Розглядаючи ідею вдосконалення людини, С. Лозниця підкреслює, що домінуючою у європейській культурі є парадигма, де досконалисть людини виявляється через з'ясування місця людини у площині «людина-Бог», що знаходила своє вираження найбільшою мірою у християнізованому платонізмі. Якщо у Платона найдосконалішим є ідея Блага, то для Плотіна, який слідом за Платоном розташував царство досконалості у надчуттєвеве буття, найдосконалішим є Єдине [6, с. 60-62]. Ступінь досконалості, за Плотіном, зменшується у міру віддалення від Єдиного. Аналогічну думку розвиває і Псевдо-Діонісій Ареопатит, який, формуючи свою концепцію небесної ієрархії, стверджує, що істоти, які стоять нижче, повинні вдосконалюватися вищими істотами [4, с.179-180]. Аврелій Августин підтримував думку про те, що істинна, вища та цілковита досконалисть не може бути досягнута тут, на землі, а у кінці історії, у царстві небесному (про це він говорить у трактаті «Два гради») [5, с. 68-69]. С. Лозниця зазначає, що наступною значущою парадигмою вдосконалення людини у європейській культурі можна вважати парадигму просвітництва. Зокрема, наголошуючи на тому, що спроможність до вдосконалення є важливою характеристикою людської сутності, просвітники виокремили фактори розвитку – спадковість, середовище та виховання. Таким чином, відзначено такі суттєві ідеї просвітників: пізнання за допомогою розуму сутності людини та вдосконалення людини, зміну її до кращого шляхом просвітництва та раціональної зміни політичних і соціальних установок. Ще одна парадигма європейської культури пов'язана з критикою культури та з'ясуванням становища людини у десакралізованому світі, визначенням шляхів її вдосконалення. Зміна уявлень про Всесвіт породила новий напрямок культурної творчості, який пов'язаний з критикою культури та існуючих традицій. Прикметні ознаки кризи культури та ідеї вдосконалення подаються у ніцпєвій «переоцінці цінностей», тобто заміні всього того, що досі вважалося мирілом істинного і цінного. Зокрема, фундаментальним підґрунтям вдосконалення й самовдосконалення виступає, за Ніцше, воля до влади [3, с. 5-6].

Висновок: Отже, можливість застосування поняття «досконалисть» до людини залежить від конкретної історичної та духовної традиції, а сутність людини й розуміння вдосконалення визначається через виявлення її місця стосовно Бога. В духовному еволюційованій людині першочергову роль і значення мають лише загальнолюдські цінності. Недарма у культурно-історичних парадигмах сутність людини й розуміння вдосконалення визначається через виявлення її місця стосовно Бога. Досягнення антропологічної цілісності є основним завданням людини в її прагненнях до духовної досконалості.

Література

1. Закревський В. Е. Аретип досконалої людини як феномен суспільної свідомості: Автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.03/Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса).– О., 2002.– 19 с.
2. Ідея вдосконалення людини в європейській культурно-історичній традиції: парадигми розвитку: автореф. дис. канд. філософ. наук: 09.00.04 / С.А. Лозниця; Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 2003. – 20 с.
3. Лозниця С. А. Діоніс та Аполлон: пошук досконалого життя та переосмислення європейської культури Фрідріхом Ніцше// Наукові записки. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія.– К.: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2002.– Вип. 11.– С. 3-11.
4. Лозниця С. А. Ідея вдосконалення в трактатах Діонісія Ареопагіта та сучасне бачення можливостей духовного відродження і прогресу//Філософські обрії. Науково-теоретичний часопис Інституту філософії НАН України та Полтавського державного педагогічного університету.– Випуск 5. Київ-Полтава, 2001.– С.179-188.
5. Лозниця С. А. Концепція «двох градусів» Аврелія Августина та її вплив на становлення поняття вдосконалення// Мультиверсум. Філософський альманах: 36. наук. праць/Гол. ред. В. В. Лях, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди.– К.: Український центр духовної культури, 2002.– Вип. 28.– С. 68-76.
6. Лозниця С. А. Самопізнання та вдосконалення у Платона (Про становлення ідеї Блага)// Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: 36. наук. праць.– К.: Вид. центр Київського державного лінгвістичного університету, 2001.– С. 60-66.